

ЕВРОПА 2014

ВЪЗМОЖНО ЛИ Е НОВО НАЧАЛО?

Приносът на опита

В навечерието на изборите за Европейски парламент, насрочени на 25 май, общественото мнение изглежда разделено между тези, които оказват натиск за излизане от Европейския съюз и тези, които намират за безполезно да отидат да гласуват, защото, в действителност, техният глас нищо няма да промени. Въпреки, че не липсват поддръжници на ЕС, витае преобладаващо чувство на неудовлетвореност. Европа вече не се проявява като център, а като периферия на глобализирания свят. Но, ако следваме папа Франческо, то собственото съществуване или чувството ни за “периферия”, ако го погледнем в дълбочина, не може ли да бъде шанс да се възстанови положителната нагласа и да ни даде възможност за промяна?

Кои фактори обуславят тази възможност?

Европа възниква и се развива около няколко велики неща, които белязват историята на света и които документират значението на християнската вяра за живота на хората. Припомня ни ги отец Джусани през 1986 година:

- “Ценността на **личността**, съвършено немислима в цялата световна литература;
- ценността на **труда**, която в цялата световна култура, започвайки от древността и стигайки до Маркс и Енгелс, се е считала за робство, докато Христос определя труда като дейност на Отеца, на Бога;
- ценността на **материята**, тоест премахването на дуализма между благородните и неблагородните прояви на живота на природата;
- ценността на **прогреса**, ценността на времето като категория, изпълнена със смисъл, доколкото представата за историята изисква идея за разумен замисъл;
- **свободата**. Човек не е в състояние да се възприеме свободен в пълния смисъл: преди не е съществувал, а сега го има и поради това е зависим. Това е неизбежно. Алтернативата е много проста: човек зависи или от Това, което създава реалността, т.е. от Бога, или зависи от случайни движения на реалността, с други думи от властта”.

1. Ценността на Обединена Европа

В резултат на тези няколко велики неща, които в хода на историята полагат основите на Европа, възниква и проектът за Обединена Европа. Отец Хулиан Каррон подчертава: „Какво

всели в бащите-основатели на Европа готовността да си говорят един с друг, да създадат нещо заедно, особено след Втората световна война? Разбирането на невъзможността да отстранят противната страна им позволи да станат по-малко самонадеяни и по-гъвкави в диалога, да осъзнаят собствената си нужда. Те започват да допускат възможността за **възприемане на другия – в цялото му различие – като ресурс, като благо**”(*La Repubblica*, 10 април 2013 г.). **В периода след Втората световна война лидерите на три страни, които доскоро се сражават един срещу друг (Де Гаспери, Шуман, Аденауер), решават да се откажат от всякакъв стремеж към възмездие или превъзходство и полагат основите за дългосрочен мир**, обединявайки взаимните си икономически интереси.

За да се разбере изключителното значение на това, което се случва в Европа при онези трудни обстоятелства, е достатъчно да помислим за последствията след Първата световна война, наполеоновските и религиозни войни: никога не се установява истински мир, а само непрекъснато напрежение, подготвящо почвата за бъдещи войни. Единна Европа възниква въз основа на точен и конкретен факт – договора от 1951 година за управление на въглищата и стоманата, признат от всички като нов начин за взаимоотношения. В зараждането на първия европейски проект господството на идеала изиграва решаваща роля, способна да измени хода на събитията. За разлика от това, което се случва днес, тогава целта не се ограничава само с икономиката. В действителност икономическата договореност е първата стъпка по пътя към къде по-велика цел: мир (партньорите, извършващи съвместна дейност и търгуващи един с друг, като правило, не воюват), а заедно с мира – към взаимна помощ, позволяваща всеки да се стреми към благо – лично и общо.

Преследването на тази цел получава нов тласък във втората историческа стъпка на съвременна Европа, изразяваща се в падането на Берлинската стена през 1989 година и също така охарактеризирана от силата на идеала. Малцина вярват - както на Изток, така и на Запад - във възможността за преодоляване по мирен път разделянето на Европа на два блока, което по толкова драматичен начин обозначава историята на Стария континент. Вацлав Хавел, бъдещия първи президент на посткомунистическа Чехословакия, в книгата си „Силата на безсилните”, публикувана през 1979 година, утвърждава, че проблемът на социално-политическия живот се заключава в господството на лъжливата идеология, а истинският отговор не е в жестокото въстание, нито в обикновените политически реформи или в простото преодоляване на тоталитаризма и обръщане към парламентарната демокрация, а в **живота – личен и социален**, определян от търсенето на истината. Свидетелството на Хавел по очевиден начин демонстрира, че историята се променя от тези фактори, които преминават през сърцето на човека.

2. Кризата

Настоящата криза на „европейското съзнание“, съпроводена с икономическа криза, показва: това, което даде живот на единна Европа, повече не се явява някаква очевидна даденост, предпоставка, която всички признават за условие, необходимо за признаване на предизвикателствата, пред които ни изправя реалността. Подобно на това, което се беше случило в миналото, ние, европейците, живеещи в 2014 година, сме **длъжни отново да отвоюваме причините за единството, което в никакъв случай не се явява подразбиращо се от само себе си и може постоянно да върви към упадък.** Действително, както утвърждава Бенедикт XVI, „прогрес, при който към достиженията на миналото се добавят достиженията на настоящето е възможен само в материалната сфера. В областта, обаче, на етическото знание и взимане на нравствени решения, подобна възможност за сумиране няма. Това е така поради простата причина, че човешката свобода се явява винаги нова и човек е длъжен да приема своите решения всеки път отново. **Свободата предполага, че при взимането на основополагащи решения всеки човек и всяко поколение се явяват ново начало.**” Благодарение на днешните затруднения ние осъзнаваме: „даже и най-добрите структури функционират при условие, че в обществото са живи убежденията, способни да мотивират хората към доброволно съблюдаване на обществения ред” (*Spe Salvi, 24*).

Ето в какво се заключава грандиозната възможност, която кризата ни дава на нас, европейците: отново да преоткрием причините за нашето „общностно съществуване”. Става въпрос за настойчив призив и причината за него ни напомня отново Бенедикт XVI: „Доколкото човек остава винаги свободен, а неговата свобода е уязвима, **окончателното установяване на царството на доброто в този свят е невъзможно.** Този, който обещава съвършен мир, с предположението, че ще продължи вечно, лъже и игнорира човешката свобода. < ...> **С други думи, добрите структури помагат, но само те не са достатъчни. Човек, просто, не може да бъде изкупен отвън**”. (*Spe Salvi, 24, 25*).

Пътят се затруднява още повече от факта, че ние не осъзнаваме така остро, както бащите-основатели, колко дълбока е човешката нужда: идеалът ни мотивира много по-малко, а господстваща става логиката, базираща се изключително на интереси.

Единственият способ да придобием ново съзнание, от което Европа се нуждае днес, се състои в това, да се насочим към източниците на кризата, опитвайки се да разберем всички фактори, които я обуславят. Именно за нас, европейците, е жизнено важно да способваме за реална полемика относно настоящето и бъдещето на Стария Свят, оценявайки при това, доколко съобразени с природата на кризата се оказаха тези опити, които досега направихме.

И това в еднаква степен засяга и икономиката, и антропологичните предизвикателства. Да си въобразяваме, че може да разрешим сериозните антропологични проблеми, които стоят пред нас, с помощта само на юридически инструменти е неефективно и илюзорно. **Пред лицето на най-дълбоките проблеми на човешкото съществуване става ясно, че решението „идва не от непосредственото стълкновение с проблемите, а от задълбочаване природата на субекта, който се сблъсква с тях”** (отец Джуссани, 1976 г.).

Забравата на това ниво лежи в основата на човешката криза, на отслабеното съзнание за крайната цел. Така, с времето, средствата (икономика, изгода, финанси) се превръщат в цел, а икономическото европейско единство – в чист компромис между очевидно противоречиви интереси. И отново се появява Европа, състояща се от държави, които, макар и да не стрелят един срещу друг с пушки, продължават да водят война с помощта на икономически и финансови оръжия и да се разминават по много ключови въпроси, такива като отношенията със средиземноморските страни, нелегалната имиграция, държавните дългове, миротворческите операции, солидарността по отношение на партньорите, изпитващи затруднения.

В резултат на отслабване на движещата сила на идеала и осъзнаването на крайната цел, настъпиха и промени във функционирането на Европа като институция: европейските структури надраснаха сами себе си, често прекомерно раздувайки се и пораждайки един вид технократски чудовища, които, струва ни се, са готови да подчинят реалността на собствените си потребности. Все повече се разпространява и утвърждава чувството за неефективност на европейските структури: ако до 2008 година (т.е. до взрива на финансовата криза) преценката за надеждността на европейските институции в сравнение с националните институции беше положителна, то днес, съгласно проучванията, 70% от гражданите смятат, че европейските структури (Комисия, Съвет, Парламент) не съответстват на потребностите на хората и на социалния живот.

По мнение на Джоузеф Вайлер, един от най-авторитетните експерти в областта на динамичните процеси, Европа изпитва политически дефицит. Липсата на истински политически живот той обяснява с липсата на идеално измерение. Всичко беше заложено на икономиката, но на нея така и не ѝ се даде старт и хората започнаха да си задават въпроса: „Защо ни е нужна още Европа?”.

В същото време се развива идеята за Европа като културно и политическо пространство, изпълнено с релативизъм, чиито структури се стремят да узаконят и

даже да направят източник на право всяко индивидуално желание, откъснато от това, какво в действителност се явява човешката личност.

В такъв случай трябва ли да признаем, че са прави скептиците, които искат да излязат от Евросъюза, смятайки, че мечтите на бащите-основатели са разбити и отхвърлени?

3. Личността, като условие, необходимо за Европа

Съществува ли изход? Да, и той е отново да тръгнем от онази позиция, която породила Еврора и европейското единство. Тук икономическите интереси не са достатъчни. Трябва отново да открием, че „другият не се явява препятствие, а благо за пълнотата на нашето „аз“, както в политиката, така и в човешките и обществените отношения” (отец Каррон). Създава само „любовта към отгласа на истината, който се намира във всеки. Той е факторът за мира, строителството на човешко жилище, на дома, способен да се стане убежище в случай на крайно отчаяние” (отец Джуссани, 1995 г.).

Връщането към адекватното разбиране за човека, към това, което се явява същностно за реализацията на отделната личност и цели народи, може да се случи в места, където се пробужда „аз-ът”, където в него се възпитава адекватно отношение към реалността (каквата и да е тя) и където го приучват на екзистенциално ниво да възприема важността, уникалността и святостта, на който и да е човек. Тук, в играта, се включват, както двехилядолетния опит на християнското общество, така и всички социални реалности, вдъхновени от идеалите - светски или религиозни. Само представата за човека като за реалност, неподлежаща на редуциране, като „връзка с безкрайното” (отец Джуссани) е в състояние да обедини хората, принадлежащи на различни етнически групи, социални слоеве, култури, религии или политически идеологии, и да доведе до истинска интеграция, побеждаваща всяко гето и носеща прогрес.

Въз основа на тези притеснения е необходимо да започне широк диалог за това, как Евросъюзът трябва да се развива през следващите години, въвличайки в него всички граждани и особено представителите на последните поколения, които в огромната си част напускат родните си страни и се чувстват като в къщи, там където отиват да учат или да работят.

Горекананото намира важно отражение и на институционална основа. В речта си, която така и не беше произнесена в римския университет Ла Сапиенца през 2008 година, Бенедикт XVI сподели мнението на философа Юрген Хабермас, който казва, че „легитимността на конституционната харта произлиза от два източника – равноправното политическо участие

на всички граждани и от разумния подход към решаване на всички спорове. Този „разумен подход”, отбелязва Хабермас, не може да бъде борбата само за аритметичното болшинство, той трябва да се характеризира като **„процес на аргументация, чувствителен към истината”**, тоест **необходим е постоянен стремеж да намерим всяка искра истина, прескачащата при среща с другия**. Всъщност, истината никога не е лична собственост на индивида, който може да я размахва като жезъл пред другите. Тя се проявява в динамиката на човешката среща: **„Истината – това е отношение!** И затова всеки от нас я улавя и изразява, изхождайки от самия себе си – от своята история и култура, ситуацията, в която се намира и т.н. Това, разбира се, не означава, че истината е променлива и субективна. Означава, че тя ни се дава винаги и само като път и живот” (Папа Франциск, *писмо до Еудженио Скалфари*, La Repubblica, 11 септември 2013 г.). Така се побеждава релативизма и се спасява това, което релативистите оценяват: различието, другостта.

Обръщайки се към пълния, нередуциран човешки опит, може да се положи началото на европейска политика, в основата, на която да бъде вече не сблъсъкът на противоречивите интереси и релативизма, стремящ се към нихилизам или към безразличие на всички към всеки, а **използването на разума, „чувствителен към истината” и реализъм, признаващ другия като благо, а не като угроза**. Както пише Папа Франциск, „нашето усърдие не се състои само в действия или в програми за поддръжка и помощ. То се заключава, преди всичко, във *внимание* към другия, „във възприемането му като единно цяло с нас”. Такова внимание, изпълнено с любов, е началото на истинска загриженост към личността и тръгвайки от нея, аз действително желая нейното добро” (*Evangelii Gaudinium*, 199).

В този смисъл, европейските организации са длъжни първи **да тръгнат по пътя на структуриране, водещ към истинска субсидиарност**. Така би могла да се поощрява отговорността на всички нива (отделни личности, социални групи, държави) и **да се избегне заблудението, че отговорът винаги идва отгоре**.

Европа, която разбира това, не би се затваряла за имиграцията, не би се ограничавала само с политика на жестоки икономии, но би се стремела и към икономическа солидарност, не би се поддавала на прояви на национализъм, противоречащ на реалността и историята, не би подбуждала към разработка на законопроекти, насочени към разрушаване на всички връзки и насаждаща обсебване на новите права на отделните хора, не би способствала за враждебност по отношение на различните вероизповедания – и, в частност, към християнството

(неприемането, на което може да се нарече предателство към това, благодарение, на което Еворпа, в крайна сметка, се появява и става велика сила в историята).

„Понякога се питам, кои са онези, които в днешния свят са наистина загрижени за това, да се задвижат процесите, изграждащи народ, повече от получаването на непосредствени резултати, които водят до лесна политическа изгода, бързо и мимолетно, но не изграждащи човешката пълнота. Възможно е историята да ги оценява с помощта на критерия, формулиран от Романо Гуардини: „Единственият способ успешно да се оцени епохата, се заключава в това, да се запиташ, в каква степен в тази епоха, в съответствие с нейните особености и възможности, се развива в пълнота човешкото съществуване”. <...> Бидейки вярващи, ние чувстваме близост към този, който не се причислява към никаква религиозна традиция, искрено търси истината, добротата и красотата, които за нас намират висше изражение и източник в Бога. Ние възприемаме тези хора като ценен съюзник в защитата на човешкото достойнство, в изграждането на мирното съществуване на народите и в защита на всичко сътворено” (*Evangelii Gaudinium*, 224, 257).

Ето в какво се заключава основополагащият **принос, който християнската вяра може да даде на обществения живот**, „разширявайки разума”, както ни напомняше Бенедикт XVI. **В това, да възпитаваме възприемането на реалността, отчитайки всички нейни фактори**, и по такъв начин да се върнем към изначалния идеален порив, който, с времето, загуби ясните си очертания. Именно в това се състои истинската и неотложна потребност.

Ако Европа не остане глуха към подобен призив, тя ще може да се възроди и да се надява на това, отново да се стане „нов свят”, пример и образец за всеки. И ето приносът, който възродената европейска култура може да внесе в живота на целия свят: **да се отдели централно място на въпроса, какво е нужно да се направи така, че човешкото създание да бъде и да се чувства такава.**

Март 2014

ОБЩУВАНЕ И ОСВОБОЖДЕНИЕ